

3. UTGAVE

INGE LORANGE BACKER

NORSK
SIVIL-
PROSSESS

Inge Lorange Backer

Norsk sivilprosess

3. utgave

UNIVERSITETSFORLAGET

© H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) AS ved Universitetsforlaget, Oslo 2024

1. utgave 2015

2. utgave 2020

ISBN 978-82-15-06897-8

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med rettighetshaverne er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Henvendelser om denne utgivelsen kan rettes til:

Universitetsforlaget
Postboks 508 Sentrum
0105 Oslo

www.universitetsforlaget.no

Omslag: Mette Gundersen

Sats: ottaBOK

Trykk og innbinding: Livonia Print, Latvia

Boken er satt med: Adobe Garamond Pro 11/14

Papir: 90 g Amber Graphic 1,25

Forord til 3. utgave

Bakgrunnen for denne fremstillingen av norsk sivilprosess er opprinnelig forelesninger som jeg holdt ved Universitetet i Oslo på grunnlag av først tvistemålsloven og så tvisteloven, og mitt overordnede ansvar for forberedelsen av tvisteloven som ekspedisjonssjef i Justisdepartementets lovavdeling. Etter mitt syn kan sivilprosessen best ses som en beslutningsprosess, og det preger disponeringen av stoffet i boken. Jeg har ellers lagt vekt på å peke på enkelte lovgivningspolitiske valg i tillegg til å fremstille gjeldende rett.

Det er vanlig at fremstillinger av sivilprosessen konsentrerer seg om de alminnelige reglene for sivil rettergang i tvisteloven. Særlovgivningen har likevel mange relevante bestemmelser som jeg mener det er nyttig å trekke inn til å kaste lys over tvistelovens alminnelige regler og inspirere til ettertanke også om spørsmål som tvisteloven ikke regulerer.

Rammen for boken og mengden av tilgjengelig materiale gjør at en forfatter må gjøre flere valg om hva fremstillingen skal ta med, og hvordan den skal utformes. I kap. 1.8 har jeg kort gjort rede for noen av disse valgene, blant annet om forholdet til rettspraksis og prosesslitteraturen. Andre fremstillinger av sivilprosessen og kommentarutgavene nevnt i kap. 1.9 vil alltid være aktuelle for studenter som ønsker å lese en alternativ fremstilling.

Tredje utgave er revidert med utgangspunkt i at tvisteloven er godt etablert som grunnlaget for å behandle sivile saker i domstolene, slik at forgjengeren tvistemålsloven mer og mer tapes av syne. Samtidig er det blitt klart at tvisteloven slik den så langt har fungert, ikke har levd opp til alle de forventningene som man hadde da den ble vedtatt. I større grad enn i annen utgave har jeg funnet det rimelig å gjøre endringer eller justeringer.

Materiale som er kommet til etter 1. mars 2024, har jeg bare tatt i betraktning i begrenset utstrekning. Jeg har lagt til grunn advokatloven av 2022 og endringene i rettshjelploven i 2023, selv om de foreløpig ikke er satt i kraft. Det har ikke vært mulig å få med Stortingets behandling i mai 2024 av grunnlovsforslagene knyttet til domstolenes uavhengighet.

Jeg takker forlagsredaktørene Marion Olafsen og Julie Hagen Elnæs og manuskordinator Gunhild Eide for samarbeidet om tredjeutgaven.

Sivilprosess er et fagområde med gamle og brede tradisjoner. Jeg vil gjerne trekke frem to prosessualister med forskjellig erfaring som jeg har kunnet ha i tankene mens jeg har arbeidet med boken: Per Augdahl, en erfaren fjellmann som var ekspedisjonssjef i Justisdepartementets lovavdeling før han ble professor, og Anders Bruzelius, lagman i Lunds tingsrätt, som sammen med US Supreme Court Justice Ruth Bader Ginsburg var med på å gjøre nordisk – først og fremst svensk – sivilprosess lettere tilgjengelig for et internasjonalt publikum gjennom verket «Civil Procedure in Sweden» (1965).

Oslo, medio mai 2024

Inge Lorange Backer

Innhold

Forord til 3. utgave	7
Kapittel 1 Sivilprosess – emne, oppgave og perspektiv	21
1.1 Hva gjelder sivilprosessen?	21
1.2 Hvilke saker gjelder sivilprosessen for?	22
1.3 Perspektiv og hovedspørsmål i sivilprosessen	23
1.4 Partsprosess og likebehandling.	24
1.5 Sivilprosessens formål og funksjoner	25
1.5.1 Innledning	25
1.5.2 Konfliktløsning	26
1.5.3 Sivilprosessen som sanksjonsmekanisme	28
1.5.4 Monopolisering av fysisk tvang og maktanvendelse i sivile tvister	28
1.5.5 Kontroll med offentlige myndigheter.	29
1.5.6 Grunnlag for rettskaping	30
1.5.7 Gjennomføring av materiell lovgivning	31
1.6 Mål for den enkelte rettergang.	31
1.7 Internasjonalisering.	32
1.8 Noen ord om opplegget i boken	34
1.9 Litteratur.	35
Kapittel 2 Rettsgrunnlag og metode	37
2.1 Innledning	37
2.2 Grunnloven.	38
2.3 Lovgivningen.	40
2.3.1 Generelt om lovstrukturen – tre hovedlover med få forskrifter.	40
2.3.2 Tvisteloven – struktur og reform	42
2.3.3 Evalueringer og endringer	44
2.3.4 Lovregler utenom hovedlovene	46
2.3.5 Tvisteloven og tvistemålsloven: Har tvistemålsloven betydning for tolkingen av tvisteloven?	47
2.4 Lovforarbeidenes rolle	48
2.5 Hvilken plass gir lovreglene for reelle hensyn og dommerskjønn?	50
2.6 Internasjonale konvensjoner	52
2.6.1 Hvilken betydning har internasjonale konvensjoner for norsk sivilprosess?	52

2.6.2	Tvisteloven § 1-2	54
2.6.3	Oversikt over folkerettslige regler i sivilprosessen	54
2.7	Rettspraksis i sivilprosessen	58
2.7.1	Generelt om betydningen av rettspraksis	58
2.7.2	Eksplisitte og implisitte avgjørelser	59
2.7.3	Forskjellige avgjørelser i Høyesterett	60
2.7.4	Hvilken betydning har prosessuelle avgjørelser etter tvistemålsloven for tvisteloven?	62
2.7.5	Betydningen for tvisteloven av prosessuelle avgjørelser etter andre lover.	64
2.7.6	Slutning fra en serie avgjørelser	64
2.7.7	Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD).	65
2.8	Etiske normer i sivilprosessen	66
2.8.1	Oversikt over spørsmålene.	66
2.8.2	Dommeretikk	67
2.8.3	Advokatetikk	68
2.8.4	Forholdet mellom etiske normer og prosessreglene	69
Kapittel 3	Domstolene	71
3.1	De alminnelige domstolene og deres oppgaver.	71
3.1.1	Den norske domstolsorganisasjonen komparativt	71
3.1.2	Tingrettene	72
3.1.3	Lagmannsrettene	73
3.1.4	Høyesterett	73
3.1.5	Domstolenes oppgaver	74
3.2	Dommerne og dommerrekruttering	77
3.2.1	Fagdommere	77
3.2.2	Legdommere	79
3.3	Domstoladministrasjonen	81
3.4	Den sivile rettspleie på grunnplanet.	82
3.4.1	Forliksrådene.	82
3.4.2	Namsmannen og hovedstevnevitnet	82
3.5	Særdomstoler.	83
Kapittel 4	Alminnelig sivilprosess og spesiell sivilprosess	85
4.1	Alminnelige prosessregler og alminnelig sivilprosess.	85
4.2	Hvor alminnelige er de alminnelige reglene?	86
4.2.1	Innledning	86
4.2.2	Tre tradisjonelle søksmålstyper som ikke lenger er relevante.	87
4.2.3	Saker med og uten fri rådighet (begrenset rådighet).	88
4.2.4	Forskjellige saksbehandlingsregler etter tvistens økonomiske verdi?	92
4.2.5	Kan partene avtale andre prosessregler?	95
4.3	Spesialprosess	97
4.3.1	Særregler eller spesialprosess?	97

4.3.2	Har en klassifisering som spesialprosess rettslig betydning?	98
4.3.3	Skjønnsprosess.	99
4.3.4	Jordskifte.	100
Kapittel 5	Grunntrekk ved rettergangen.	102
5.1	Innledning	102
5.2	Oversikt over grunntrekk (prinsipper) i sivilprosessen	103
5.2.1	Innledning til oversikten	103
5.2.2	Femten grunntrekk	104
5.3	Domstolenes uavhengighet	108
5.3.1	Hva innebærer uavhengighet?	108
5.3.2	Regler til å sikre domstolenes uavhengighet	110
5.4	Tilgang til domstolene.	111
5.5	Muntlig eller skriftlig behandling	114
5.6	Kontradiksjon – retten til å få uttale seg	117
5.6.1	Regelforankring og begrunnelse.	117
5.6.2	Hva innebærer kontradiksjonsprinsippet?	118
5.7	Offentlighet i rettspleien	121
5.7.1	Oversikt og rettslig forankring.	121
5.7.2	Offentlighetsreglernes funksjon	122
5.7.3	Ulike løsninger i reglene om offentlighet.	122
5.7.4	Lukkede dører, taushetsplikt og referatforbud	123
Kapittel 6	Aktørene i saken.	125
6.1	Innledning	125
6.2	Dommeren	125
6.2.1	Hvor mange fagdommere deltar i saken?	125
6.2.2	Hvilke fagdommere deltar i saken?	128
6.2.3	Legdommere	130
6.2.4	Inhabilitet (ugildhet).	132
6.3	Partene i saken.	143
6.3.1	Partsstillingens betydning	143
6.3.2	Partsevne.	145
6.3.3	Prosessuell handleevne (prosessdyktighet)	150
6.4	Prosessfullmektigene	153
Kapittel 7	Tvisteløsning før tingretten	155
7.1	Innledning. Forskjellige former for alternativ tvisteløsning	155
7.2	Partskontakt, forhandlinger og mekling.	156
7.2.1	Partskontakt og forhandlinger	156
7.2.2	Mekling	157
7.3	Tvisteløsningsnemnder	159
7.4	Tvisteløsning mellom private og offentlig forvaltning	161

7.5	Voldgift	162
7.6	Varsling før saksanlegg	163
7.7	Behandling i forliksrådet	165
7.7.1	Innledning	165
7.7.2	Hvilke saker behandler forliksrådet?	166
7.7.3	Saksbehandlingen i forliksrådet	168
7.7.4	Resultatet av forliksrådets behandling	169
7.7.5	Forholdet til EMK	172
Kapittel 8	Hvor reises saken?	173
8.1	Innledning	173
8.2	Norske domstolars kompetanse i internasjonale forhold	175
8.2.1	Generelt om regelgrunnlaget	175
8.2.2	Tilknytningskravet i tvisteloven § 4-3	176
8.2.3	Luganokonvensjonen 2007	177
8.3	Nasjonalt vernetting	179
8.3.1	Rettspolitiske betraktninger	179
8.3.2	Alminnelig vernetting	180
8.3.3	Særlige vernetting	181
8.4	Avtalt vernetting	183
8.5	Henvisning og overføring av saker	183
Kapittel 9	Sakens gang – særlig i tingretten	185
9.1	Stevningen	185
9.1.1	Stevningens oppgave og innhold	185
9.1.2	Forenklet stevning	186
9.1.3	Når skal stevning tas ut?	187
9.1.4	Nærmere om søksmålsfrister	188
9.1.5	Foreløpig prøving av stevningen	190
9.2	Parallelle saker – litispændens	191
9.3	Saksforberedelsen	193
9.3.1	Innledning	193
9.3.2	Tilsvær	193
9.3.3	Planmøte og videre saksforberedelse	194
9.3.4	Mekling og rettsmekling	195
9.3.5	Skriftlige redegjørelser	197
9.3.6	Sluttinnlegg. Avslutning av saksforberedelsen	198
9.4	Avgjørelser før eller uten hovedforhandling	199
9.4.1	Innledning	199
9.4.2	Forenklet domsbehandling	199
9.4.3	Enighet mellom partene om resultatet	200
9.4.4	Avgjørelse med partenes tilslutning	201
9.5	Hovedforhandlingen	202

9.5.1	Grunntrekk ved hovedforhandlingen	202
9.5.2	Forberedelse av hovedforhandlingen	203
9.5.3	De enkelte ledd i hovedforhandlingen	203
9.6	Kommunikasjon mellom partene og domstolen	206
9.6.1	Innledning. Rettspraak	206
9.6.2	Skriftlig kommunikasjon	207
9.6.3	Muntlig kommunikasjon – rettsmøter	209
9.6.4	Uformell kommunikasjon	211
9.7	Aktiv saksstyring og fremdrift i saken	211
9.7.1	Aktiv saksstyring	211
9.7.2	Sakens fremdrift – bestemmelser for å fremme rask behandling	212
9.7.3	Frister	214
9.7.4	Fristforlenging, omberamning, utsettelse og stansing	215
9.8	Sakstall og behandlingstid i norske domstoler	216
Kapittel 10 Enklere rettergang		219
10.1	Innledning	219
10.2	Småkravprosess	220
10.2.1	Innledning	220
10.2.2	Hvilke saker behandles etter småkravprosessen?	220
10.2.3	Behandlingsmåten ved småkravprosess	223
10.3	Namsprosessen	224
10.4	Oppløsning av formueskomplekser	226
10.5	Pådomming ved midlertidig sikring	226
Kapittel 11 Midlertidig sikring og foreløpige avgjørelser		227
11.1	Oversikt	227
11.2	Midlertidig sikring etter tvisteloven	228
11.2.1	Generelt	228
11.2.2	Arrest	229
11.2.3	Midlertidig forføyning	230
11.3	Andre foreløpige avgjørelser	233
Kapittel 12 Rettslig interesse		234
12.1	Generelle synspunkter på rettslig interesse som søksmålvilkår	234
12.1.1	Begrepet rettslig interesse – tre dimensjoner	234
12.1.2	Rettspolitiske synspunkter	235
12.1.3	Rettslig interesse som en rettslig standard	236
12.1.4	Tvistelovens søksmålvilkår, Grunnloven og folkeretten	238
12.1.5	Særregulering i lovgivningen	239
12.2	Søksmålsobjektets art	241
12.2.1	Bare rettskrav	241
12.2.2	Rettigheter og plikter – rettsstrid og urettmessighet	244

12.2.3	Kompetanseforhold.	247
12.2.4	Oppdeling av tvisten: særskilt søksmål om materielle vilkår eller om deler av en beslutningsprosess?	250
12.2.5	Tvister om faktiske forhold eller utsagn.	253
12.2.6	Annen normativ uenighet, interessetvister og forvaltningskjønn.	254
12.2.7	Foreningsvedtak og selvdømme	257
12.3	Aktuell interesse	258
12.3.1	Generelle synspunkter	258
12.3.2	Hvor tidlig kan søksmål reises? Avklaringsbehovet for den som vil disponere.	260
12.3.3	Andres behov for å få avklart lovligheten av en fremtidig disposisjon.	263
12.3.4	Er det for sent å reise søksmål?	265
12.4	Tilknytningskravet – den personelle dimensjonen på saksøkersiden.	268
12.4.1	Innledning	268
12.4.2	Hva vurderes tilknytningen til?	269
12.4.3	Hvor sterk og nær tilknytning? Hovedregelen	270
12.4.4	Tilstrekkelig sterk og nær tilknytning: Modifikasjoner i hovedregelen	273
12.4.5	Organisasjoners søksmålsadgang	276
12.4.6	Det offentlige søksmålsadgang	280
12.5	Tilknytningskrav på saksøktes side	284
12.5.1	Hovedregelen	284
12.5.2	Søksmål om gyldigheten av forvaltningsvedtak	285
12.5.3	Særskilt om søksmål etter tvisteløsningsvedtak	287
12.5.4	Må flere saksøkes under ett i trepartsforhold?	288
Kapittel 13 Rammene for saken: Krav, påstander og påstandsgrunnlag.		292
13.1	Innledning	292
13.1.1	Terminologiske forklaringer.	292
13.1.2	Disposisjonsprinsippet og forhandlingsprinsippet	293
13.2	Hvilke krav skal retten behandle?	294
13.3	Påstander.	295
13.3.1	Påstandens rettslige betydning.	295
13.3.2	Utforming av påstander.	297
13.3.3	Er rettens kompetanse begrenset av påstanden?	300
13.4	Påstandsgrunnlag.	303
13.4.1	Rettens plikt til å vurdere påberopte påstandsgrunnlag	303
13.4.2	Hvilke påstandsgrunnlag kan retten bygge på?	305
13.5	Endringer i påstander og påstandsgrunnlag	314
13.6	Materiell prosessledelse – rettens veiledning.	317
13.6.1	Aktiv saksstyring – formell og materiell prosessledelse	317
13.6.2	Fra veiledningskompetanse til veiledningsplikt?	317
13.6.3	Klarlegging av partenes påstander og øvrige standpunkter	319
13.6.4	Veiledning om nye påstander og påstandsgrunnlag	319

13.6.5	Kan utsiktsløse påstander og påstandsgrunnlag avskjæres?	320
13.6.6	Fremgangsmåten ved veiledning	321
Kapittel 14	Det faktiske avgjøringsgrunnlaget – bevis.	323
14.1	Terminologi.	323
14.2	Hvor finnes bevis, og hvordan bli kjent med dem?	324
14.3	Hvem fremskaffer bevis? Rollefordelingen mellom domstolen og partene	326
14.4	De forskjellige bevismidlene	327
14.4.1	Oversikt	327
14.4.2	Partsforklaringer	328
14.4.3	Vitneforklaringer.	328
14.4.4	Sakkyndige	330
14.4.5	Realbevis.	332
14.5	Når legges bevisene frem, og for hvem? Prinsippet om direkte bevisføring.	333
14.5.1	Fremlegging under hovedforhandlingen. Direkte bevisføring.	333
14.5.2	Bevisenes betydning forut for hovedforhandlingen	335
14.5.3	Bevistilbud og bevisoppgave	335
14.5.4	Tilgang til bevis før hovedforhandlingen	336
14.6	Fri bevisføring.	341
14.7	Begrensninger i bevisføringen – avskjæring	342
14.7.1	Reelle hensyn	342
14.7.2	Irrelevante og betydningsløse bevis	343
14.7.3	Proporsjonalitetsvurderinger – tvl. § 21-8	344
14.8	Bevisforbud og bevisfritak	345
14.8.1	Oppbyggingen av reglene	345
14.8.2	Utvalgte bevisforbud og bevisfritak	346
14.9	Bevisvurdering.	351
14.9.1	Prinsippet om fri bevisvurdering	351
14.9.2	Bevistemaets betydning for bevisvurderingen.	353
14.9.3	Bevisvurdering i forskjellige bevissituasjoner	355
14.10	Beviskrav og bevisbyrde.	357
14.10.1	Hva spørsmålene gjelder	357
14.10.2	Ulovfestede beviskrav	358
14.10.3	Lovgivningens betydning for beviskrav og bevisbyrde	359
14.10.4	Kompromissløsninger?	362
14.10.5	Håndtering av bevisvil i rettspraksis	362
Kapittel 15	Rettsanvendelse og regelkunnskap.	364
15.1	Kan retten bygge på andre rettsregler enn partene har trukket frem?	364
15.2	Hvordan får retten kunnskap om rettsregler?	366
15.2.1	Kunnskapskilder	366
15.2.2	Særlig om utenlandsk og internasjonal rett	367
15.2.3	Kan retten kreve at partene skaffer opplysninger om rettsregler?	369

15.2.4	Bevisføring om rettsregler	369
15.3	Kan partenes enighet om rettsanvendelsen binde retten?	371
15.4	Rettsanvendelse og effektiv saksbehandling	372
Kapittel 16	Retts avgjørelser	374
16.1	Innledning	374
16.1.1	Oversikt over rettsavgjørelser	374
16.1.2	Annen avslutning av saken	374
16.2	Hvilke avgjørelser treffes som dom, kjennelse og beslutning?	375
16.3	Rettsens interne behandling av avgjørelsen	376
16.3.1	Generelt	376
16.3.2	Voteringsregler når flere dommere deltar	377
16.4	Avgjørelsens utforming	379
16.5	Oppfylingsfrist	384
16.6	Underretning	385
16.7	Rettsens adgang til å endre sine avgjørelser	386
16.7.1	Hovedregelen	386
16.7.2	Retting	386
16.7.3	Tilleggsavgjørelse	387
Kapittel 17	Rettsavgjørelsens virkninger	388
17.1	Oversikt	388
17.2	Rettskraft – innledende forklaringer	389
17.2.1	Hva innebærer rettskraft?	389
17.2.2	Hvordan er rettskraftvirkningene avgrenset?	391
17.2.3	Lovgivningspolitiske betraktninger: Hvorfor rettskraft?	392
17.2.4	Har andre avgjørelser av et krav rettskraftvirkninger for et sivil søksmål?	393
17.3	Hva er rettskraftig avgjort? (Den materielle rettskraftens objektive grenser)	394
17.3.1	Oversikt over hovedspørsmålene	394
17.3.2	Hva er rettskraftig avgjort ved dom nr. 1?	396
17.3.3	Hva er kravet i sak nr. 2?	397
17.3.4	Identitetstesten: generelle synspunkter på sammenligningen mellom kravet i dom nr. 1 og kravet i sak nr. 2.	397
17.3.5	Identitetstesten – eksempler på typetilfeller	400
17.3.6	Nye faktiske forhold som grunnlag for nytt søksmål	404
17.3.7	Særregulering av rettskraftvirkningene	405
17.4	Hvem er avgjørelsen bindende for? (Den materielle rettskraftens subjektive grenser)	406
17.4.1	Hovedregelen	406
17.4.2	Rettspolitiske betraktninger	408
17.4.3	Avledet subjektiv rettskraft	409
17.4.4	Lovfestet utvidet rettskraft	410
17.4.5	Utvidet rettskraft på ulovfestet grunnlag	412

17.5	Tvangskraft	413
17.5.1	Hva innebærer tvangskraft?	413
17.5.2	Hvilke avgjørelser har tvangskraft?	414
17.5.3	Hva kan tvangfullbyrdes, og overfor hvem?	416
17.5.4	Når inntretr tvangskraften?	416
Kapittel 18	Komplekse saker: flere krav, flere parter mv.	417
18.1	Innledning	417
18.2	Komplekse enkeltkrav	418
18.3	Flere krav i én sak (objektiv kumulasjon)	421
18.3.1	Oversikt	421
18.3.2	Rettspolitiske synspunkter	421
18.3.3	Vilkårene for å behandle flere krav mellom samme parter i én sak	422
18.3.4	Fremgangsmåte og behandling	424
18.4	Flere parter i samme sak	425
18.4.1	Innledning	425
18.4.2	Flere parter opprinnelig	425
18.4.3	Nødvendig eller tvungent prosessfellesskap	426
18.4.4	Etterfølgende inndragning av nye parter	427
18.4.5	Fremgangsmåte og behandling av saker med flere parter	428
18.4.6	Partsskifte (suksesjon)	429
18.5	Tredjepersoners opptreden i saken	430
18.5.1	Tredjepersoners adgang til å tre inn som part	430
18.5.2	Partshjelp	431
18.5.3	Skriftlig innlegg («amicus curiae») etter tvl. § 15-8	435
18.5.4	Partsvarsling til tredjepersoner (prosessvarsel)	437
18.6	Forening av saker	437
18.7	Gruppesøksmål	438
18.7.1	Oversikt	438
18.7.2	Vilkår for gruppesøksmål. Saksanlegget	439
18.7.3	Gruppens omfang	441
18.7.4	Saksbehandlingen	443
Kapittel 19	Når ting går galt – feil, forsømmelser og fravær.	444
19.1	Oversikt	444
19.2	Retting av en utført prosesshandling	445
19.3	Utføring av en forsømt prosesshandling	448
19.3.1	Innledning	448
19.3.2	Forsømmelser som utgjør fravær – oppretting bare etter særskilt tillatelse: oppfriskning	448
19.3.3	Nekting av forsømte prosesshandlinger	449
19.4	Tvangsmidler og fristforelegg	450
19.4.1	Innledning	450

19.4.2	Oversikt over direkte og indirekte tvangsmidler	450
19.4.3	Fristforelegg og andre bestemmelser om fraværsvirkning i den enkelte sak . .	451
19.5	Avvisning	452
19.6	Fraværdsdom	452
19.6.1	Innledning	452
19.6.2	Når kan retten avsi fraværdsdom?	453
19.6.3	Fremgangsmåten og virkningen av en fraværdsdom	454
19.7	Oppfriskning – vilkår og fremgangsmåte	455
19.7.1	Innledning	455
19.7.2	Vilkårene for oppfriskning	455
19.7.3	Fremgangsmåten	456
Kapittel 20	Behandlingen av avvisningsspørsmål og prosessuelle tvister	458
20.1	Innledning	458
20.1.1	Hvilke prosessuelle avgjørelser trenger en egen saksbehandling?	458
20.1.2	Prosessregler som retten skal anvende av eget tiltak. Prosessuelle innsigelser	459
20.1.3	Når må vilkårene for å anvende en prosessregel være oppfylt?	461
20.2	Generelle regler om saksbehandlingen for prosessuelle spørsmål	462
20.2.1	Utgangspunkter	462
20.2.2	Forelegging for partene – kontradiksjon	463
20.2.3	Når skal et saksbehandlingsspørsmål avgjøres?	464
20.2.4	Skriftlig eller muntlig behandling?	465
20.3	Avgjørelsen av prosessuelle spørsmål	466
20.3.1	Forholdet til det materielle spørsmål i saken	466
20.3.2	Grunnlaget for avgjørelsen av prosessuelle spørsmål	471
20.3.3	Avgjørelsen	473
20.3.4	Omgjøring og rettskraft av kjennelser og beslutninger	478
20.4	Overprøving av prosessuelle avgjørelser	480
20.4.1	Innledning	480
20.4.2	Når kan prosessuelle avgjørelser ankes særskilt?	481
20.4.3	Hva kan overprøves ved særskilt anke? Alminnelige regler	482
20.4.4	Hva kan prøves ved særskilt anke? Videre anke til Høyesterett	485
20.4.5	Hva kan prøves ved særskilt anke – bare påberopte feil?	486
20.4.6	Ankeerklæring og partsstilling	488
20.4.7	Ankefrist	489
20.4.8	Ankesiling	489
20.4.9	Behandlingsmåten	490
20.4.10	Utfallet av ankesaken	491
Kapittel 21	Anke over dommer	493
21.1	Oversikt – gjentatt og ny prøving etter en rettsavgjørelse	493
21.2	Retten til overprøving og ankeinstansenes funksjon	494

21.2.1	En grunnleggende rett til overprøving?	494
21.2.2	Ankeinstansens funksjon: Full omprøving eller begrenset overprøving?	496
21.2.3	Høyesteretts funksjon – forskjellige modeller.	498
21.3	Hva kan ankeinstansen prøve?	501
21.3.1	Innledning	501
21.3.2	Ankeinstansens generelle kompetanse	502
21.3.3	Begrensning til påankete krav og påberopte ankegrunner	504
21.3.4	Nye krav, påstander og påstandsgrunnlag	505
21.4	Ankesiling	507
21.4.1	Begrep, modeller og kriterier	507
21.4.2	Ankesiling i lagmannsretten.	509
21.4.3	Ankesiling i Høyesterett	513
21.5	Partene i en ankesak, ankefrist og ankeerklæring	516
21.5.1	Hvem kan anke?	516
21.5.2	Ankefrist	518
21.5.3	Ankeerklæring	519
21.5.4	Tredjepersoners stilling i ankesaken	519
21.6	Saksforberedelse og hovedforhandling i ankesaker	521
21.6.1	Anketilsvar og saksforberedelse	521
21.6.2	Avgjørelse under saksforberedelsen	522
21.6.3	Ankeforhandling	524
21.7	Ankeinstansens avgjørelse	525
21.7.1	Rekkefølgen ved anke over saksbehandlingen og dommens innhold	525
21.7.2	Virkningen av saksbehandlingsfeil.	526
21.7.3	Realitetsavgjørelse eller oppheving?	527
Kapittel 22	Gjenåpning	529
22.1	Innledning	529
22.2	Vilkårene for gjenåpning	529
22.2.1	Hvilke avgjørelser kan gjenåpnes?	529
22.2.2	Gjenåpningsgrunn.	530
22.2.3	Feil som er eller kunne ha vært vurdert	531
22.2.4	Sannsynlighet for bedre resultat.	532
22.3	Frister for gjenåpning	533
22.4	Fremgangsmåten ved gjenåpning.	533
22.4.1	Hvilken domstol skal behandle gjenåpning?	533
22.4.2	Gjenåpning og ny realitetsbehandling	534
22.4.3	Prøving av eget tiltak.	535
22.4.4	Forenklet avgjørelse.	535
22.4.5	Avgjørelsen av gjenåpningsspørsmålet	535

Kapittel 23 Utgiftene til saken	536
23.1 Oversikt	536
23.1.1 Oversikt over forskjellige slags utgifter til en sivil sak	536
23.1.2 Oversikt over hovedspørsmål ved utgiftene	538
23.2 Fordelingen mellom partene og staten	539
23.2.1 Utgangspunkt	539
23.2.2 Offentlig rettshjelp	540
23.2.3 Rettshjelpforsikring	543
23.2.4 Statens ansvar for sakskostnader ved feil i domstolenes saksbehandling	543
23.3 Ansvar for sakskostnader	545
23.3.1 Innledning	545
23.3.2 Fordelingen av sakskostnader	546
23.4 Dekning av utgiftene	548
 Kapittel 24 Tvangsfullbyrding	 550
24.1 Innledning	550
24.2 Hvem står for tvangsfullbyrdingen?	551
24.3 Tvangsmidler	551
24.4 Tvangsgrunnlag	553
24.5 Prøving av tvangsgrunnlag under tvangsfullbyrdingen	555
 Forkortelser	 557
 Litteratur	 559
 Lovforarbeider og andre offentlige publikasjoner	 573
 Lovregister	 577
 Domsregister	 610
 Sakregister	 621

Kapittel 1

Sivilprosess – emne, oppgave og perspektiv

1.1 Hva gjelder sivilprosessen?

Sivilprosessen handler om hvordan sivile rettssaker blir behandlet for domstolene. Det er først og fremst *reglene* om dette som er emnet for sivilprosessen.

Som juridisk disiplin tar sivilprosessen primært sikte på å fremstille *gjeldende rett* som domstolene anvender når de behandler sivile saker. Hovedtyngden av denne boken ligger her. Dette utgangspunktet kan suppleres med andre perspektiver, og det vil bli gjort i enkelte sammenhenger.

For det første kan det anlegges et *lovgivningspolitisk perspektiv*. Et slikt perspektiv kan – blant annet – vise forskjellige regelmodeller og forklare de lovgivningspolitiske valgene bak forskjellige prosessregler.

For det annet kan aktørenes atferd i rettergangen bli påvirket av *etiske* normer og betraktninger, ved siden av eller sammen med rettsreglene. Ethiske normer kan ligge under prosessreglene eller ha betydning for atferden i spørsmål som prosessreglene ikke regulerer. I stor grad er det tale om profesjonsetikk, som i de senere år har fått større oppmerksomhet enn før. Tidligere var det ikke vanlig å ta opp etiske spørsmål i juridiske fremstillinger av sivilprosessen.

For det tredje har empiriske spørsmål om hva som *faktisk* skjer når domstolene behandler sivile saker, interesse i sivilprosessen. Det kan gjelde hvordan sakens aktører legger opp behandlingen innenfor prosessreglenes ramme. Andre empiriske spørsmål kan gjelde hvor mange saker som kommer for domstolene, hvilke sakstyper som dominerer eller er fraværende, hvor ofte de enkelte prosessreglene blir aktualisert, hvor lang saksbehandlingstiden er og hvilke kostnader rettssakene medfører, og hva utfallet faktisk betyr for partene. Dette er spørsmål som kan stilles både for den enkelte sak og for det samlede sakstilfanget i domstolene, og aktørenes opptreden i den enkelte sak kan bli påvirket av strategiske overveielser som de gjør seg med tanke på den aktuelle saken, eller med et videre perspektiv.

Det er også et empirisk spørsmål om rettsregler blir etterlevd. Det er kjent fra mange rettsområder at det ikke alltid skjer. Når det gjelder prosessregler, er

Gjeldende rett om domstolenes saksbehandling

Rettspolitiske synspunkter

Ethiske spørsmål

Empiriske spørsmål

en naturlig hypotese at etterlevelsen er høy, siden reglene i stor grad retter seg til domstolene, som har en særlig forpliktelse til å følge gjeldende rett. Men mange prosessregler gir anvisninger på en fremgangsmåte som aktørene i saken kan velge å benytte eller la være, slik at reglene ikke gir uttrykk for ubetingete plikter. Da er spørsmålet om regeletterlevelse heller et spørsmål om regelbenyttelse.

Vi har begrenset systematisk empirisk kunnskap om hva som faktisk skjer ved behandlingen av sivile saker i norske domstoler. Domstolstatistikken for sivile saker har lenge vært sparsom. Det empiriske grunnlaget for å vurdere nye prosessregler bygger mer på erfaringer som deltakerne i lovforberedelsen har gjort eller kjenner til, enn på systematiske undersøkelser. Men det vil bli gitt en del faktiske opplysninger her i boken som bakgrunn for prosessreglene og til forklaring av den virkeligheten de gjelder i.

Flere betydninger av «prosess»

Ordet prosess (og sammensetninger som sivilprosess og straffeprosess) blir brukt i flere betydninger, og det skjer også her i boken. Noen av betydningene er nokså spesifikt juridiske, andre er mer generelle. Det kan for det første brukes til å betegne et kompleks av regler (prosessuelle regler). For det annet brukes det til å betegne en juridisk disiplin. Beslektet med dette er betydningen det har når det brukes til å betegne en forfatters verk om prosessuelle regler («Augdahls prosess»). Enda en betydning er at ordet brukes om den enkelte sak som står for domstolene. Mer generelt brukes det ofte om et begivenhetsforløp over tid.

1.2 Hvilke saker gjelder sivilprosessen for?

Privatrettslige saker og forvaltningsaker

Sivilprosessen gjelder altså behandlingsreglene for sivile saker i domstolene. Som sivile saker regner man i vestnordisk (norsk, dansk og islandsk) rett både saker mellom private parter og saker med det offentlige. Her er det forskjell fra østnordisk (svensk og finsk) rett, der forvaltningsaker går for egne domstoler – forvaltningsdomstoler – etter en egen forvaltningsprosess. Det er også den vanlige ordningen i kontinentaleuropa (f.eks. i Frankrike og Tyskland), mens angloamerikanske land bygger på alminnelige domstoler som behandler alle sivile saker.

Et annet spørsmål er om det på enkelte punkter er grunn til å ha forskjellige regler eller anvende reglene forskjellig ettersom det gjelder en sak mellom private parter eller med en offentlig part. Det kan også være spørsmål om forskjellige prosessregler for forskjellige sakstyper. Begge deler kommer vi tilbake til i kap. 4.

I stedet for å si at sivilprosessen gjelder sivile saker, er det vanlig å si at den gjelder sivile tvister. Med det sikter man til saker hvor det er en uenighet mellom to eller flere parter, som domstolene har til oppgave å avgjøre. Men det er ikke dermed sagt at det er deres eneste oppgave ved siden av straffesakene. Dette kommer vi tilbake til i kap. 3.1.5.

At sivilprosessen gjelder for sivile saker, betyr en avgrensing mot straffesakene. De behandles etter reglene i straffeprosessen, og straffeprosessloven (§§ 1 og 2) angir positivt hvilke saker det er. Avhengig av hvilken rettsfølge det er tale om, kan en lovovertrjedelse altså bli behandlet etter sivilprosessen eller straffeprosessens regler. Vil det offentlige reagere mot en overtrjedelse av forurensningsloven med tvangsmulkt eller overtrjedelsesgebyr, er det sivilprosessen som gjelder for eventuell domstolsbehandling, men vil det offentlige reagere med straff, skjer det etter straffeprosessen. Visse sivile krav som står i samband med en straffbar handling, kan bli behandlet i straffesaken, i hovedsak etter straffeprosesslovens regler (strpl. § 3 jf. kap. 29).

Avgrensing mot straffesaker

Lovgiverens valg av hva som skal defineres som straff, har konsekvenser for om det er sivilprosessen eller straffeprosessen som skal anvendes: Når overtrjedelsesgebyr ikke regnes som straff etter norsk rett, til forskjell fra EMK, betyr det at en rettergang om overtrjedelsesgebyr går etter sivilprosessen regler – med tillegg av de rettsikkerhetsgarantier som EMK gir for straffesaker.¹ Ved avkriminalisering vil en sakstype bli overført fra straffeprosessen til sivilprosessen – slik det skjedde da straffeloven 2005 opphevd straffebestemmelsene om ærekrenkelser.

1.3 Perspektiv og hovedspørsmål i sivilprosessen

Sivilprosessen kan naturlig ses som alminnelige regler om beslutningsprosessen for domstolene frem til en endelig avgjørelse av saken.

Flere mulige perspektiver

I tråd med dette blir *dommerperspektivet* fremherskende i denne boken, og et hovedspørsmål er hvordan rettergangen skal lede og ledes frem til den avgjørelsen som dommeren treffer.

Et annet perspektiv på sivilprosessen er *advokatperspektivet*, som også kan falle sammen med et *partsperspektiv*. Et slikt perspektiv vil i større grad legge vekt på de valgmuligheter som prosessreglene gir partene til strategisk å forfølge sine interesser for å få en dom i sin favør. Men også dette er til dels avledet av og avhengig av dommerens innstilling til prosessen.

Fordi sivilprosessen gir alminnelige regler for rettergangen, er det naturlig å ta med de *institusjonelle forutsetninger* for rettergangen – om domstolenes oppbygging og oppgaver generelt. Når man ser sivilprosessen som de alminnelige

¹ Om dette se Jens Edvin A. Skoghøy: Forvaltningssanksjoner, EMK og Grunnloven, *Jussens Venner* 2014 s. 297–339.

regler for rettergangen, må man likevel ikke glemme at straffesakene i praksis står for minst halvparten av domstolenes arbeid.

Hovedspørsmål i sivilprosessen

Sivilprosessen kan altså ses som et beslutningsorientert fag. Det har naturlige konsekvenser for hva som blir hovedspørsmålene:

- Hva kan bringes inn til avgjørelse for domstolene? Hvor – hvilken domstol – kan saken bringes inn for? Hvem kan gjøre det?
- Hvordan er sakens gang og fremdriften for retten?
- Hva er det som retten skal avgjøre – hva er rammene for avgjørelsen? Hvem bestemmer det?
- Hva er grunnlaget som retten skal bygge sin avgjørelse på? Hvordan er rollefordelingen mellom partene og retten når det gjelder å skaffe til veie det faktiske og rettslige grunnlag som retten skal ha for avgjørelsen?
- Hvilke virkninger har rettens avgjørelse? Hva kan eventuelt prøves på ny?

1.4 Partsprosess og likebehandling

Partsprosess

En følge av at sivilprosessen gjelder behandlingen av tvister mellom to eller flere parter, er at rettergangen er organisert som en *partsprosess*. I det ligger det at begge parter blir involvert i prosessen, og at rettens avgjørelse vil angå dem begge. Det innebærer også mer: at partene stilles opp mot hverandre i rettergangen, og – ikke minst – at det i stor grad legges på partene å presentere og belyse saken som grunnlag for rettens avgjørelse. Når sivil rettergang omtales som en partsprosess, ligger det i betegnelsen også et vink om at domstolens egen virksomhet for å definere og klarlegge saken er begrenset. Her ligger en vesensforskjell mellom domstolens rolle og et forvaltningsorgans rolle i de fleste forvaltningssaker.

Likebehandling

Et annet grunntrekk ved sivilprosessen er at rettergangen bygger på en *likebehandling* av partene. Utgangspunktet er at partene som står mot hverandre, anses for å være bærere av likeverdige interesser. Det gjelder like godt for forskjellige private parter som for offentlige myndigheter. Som følge av dette gjelder prosessreglene som utgangspunkt likt for begge parter. Her ligger en klar forskjell fra straffeprosessen. Den viser seg bl.a. på den ene siden ved at bare den offentlige påtalemyndigheten har særskilte midler til å få klarlagt saken i form av straffeprosessuelle tvangsmidler, som bare den kan benytte, mens den angivelige lovovertrедeren (siktete) på den annen side har fordeler som et strengt bevisskrav for domfelling.

Likebehandling av partene hviler på en premiss om at partene er forholdsvis like i ressurser og forutsetninger for å opptre i en rettssak. Det er en premiss som

i mange tilfeller kan svikte. Det er forskjell på «engangeren» og «gjengangeren» – den som ofte er part i en rettstvist, har større rutine i å håndtere en rettssak enn den som bare møter i én enkelt rettstvist. Viktigst er det nok at ulikhet i ressurser gir forskjellige muligheter for å hente frem bevis og argumenter til å styrke ens sak. Dette illustreres godt av sakene om erstatningsansvar for alvorlige bivirkninger av bruk av P-pillen (*Rt. 1974 s. 1160* og *Rt. 1992 s. 64*). Det er åpenbart at her hadde legemiddelprodusenten helt andre ressurser og forutsetninger enn P-pillebrukeren eller hennes etterlatte når det gjaldt å finne frem til materiale som kunne tjene til å underbygge partens syn.

Slike ulikheter i ressurser og forutsetninger kan reise spørsmål om en formell likebehandling av partene gir en reell likebehandling. Det kan videre gjøre det aktuelt med særlige prosessregler som på en egnet måte kan tilgodese den «svakere parten» med sikte på å oppnå en reell likebehandling og større sikkerhet for en materielt riktig avgjørelse av tvisten.

1.5 Sivilprosessens formål og funksjoner

1.5.1 Innledning

Den som reiser en sivil sak for domstolene, kan ha forskjellige formål med det. Formålet kan være å få *inndrevet* et krav som saksøkeren mener å ha, der skyldneren ikke gjør opp for seg frivillig. Det kan være å få *avklart* en klar rettstilstand partene imellom, som der de er helt enige om at avtalen mellom dem skal oppfylles eller et forvaltningsvedtak etterleves, men uenige om hvilke forpliktelser avtalen eller forvaltningsvedtaket inneholder. Noen ganger blir en sak reist for å få *fastsatt en ny rettstilstand* mellom partene, f.eks. om hvem deres felles barn skal bo hos etter at partene har skilt lag. Andre ganger kan saken bli reist for å *hindre en ny rettstilstand* som motparten søker å etablere, f.eks. for å få kjent ugyldig en oppsigelse eller et forvaltningsvedtak. Det hender også at en sak blir reist ikke så mye for å få rettens avgjørelse, men for å vise motparten at nå er det alvor: Saksøkeren vil ikke gi avkall på sin rett.

Vi trenger også å løfte blikket og se hvilke formål og funksjoner sivilprosessen *samlet sett* kan ha, ikke bare i den enkelte saken. Når vi da snakker om formål, er det typisk tale om hvilke overordnede virkninger som har vært ønsket fra lovgivernes side, kanskje også fra dem som arbeider innenfor rettspleien. Det kan også omtales som sivilprosessens oppgaver i samfunnet. Med funksjoner sikter vi til virkninger – gjerne på et overordnet plan – som sivilprosessen har. Ikke alle funksjonene behøver å være tilsiktet fra lovgivernes side.

I tvisteloven angir faneparagrafen (§ 1-1) i første ledd annet punktum de hovedformålene loven setter for sivilprosessen. De knytter seg kort sagt til

Partenes formål

Samfunnsmessige formål

konfliktløsning og gjennomføring av de materielle reglene. I tillegg angir paragrafen i første ledd første punktum de målene som rettergangen i sivile saker skal oppfylle, jf. kap. 1.6. Til å oppfylle disse formålene og målene oppstiller § 1-1 annet ledd i syv strekpunkter generelle krav til saksbehandlingen, som vi skal komme tilbake til i omtalen av grunntrekk ved rettergangen (kap. 5.2) og drøftingen av enkeltspørsmål.

Sivilprosessens formål og funksjoner kan inndeles på flere måter. Jeg velger nedenfor å omtale seks forskjellige grupper.²

1.5.2 Konfliktløsning

Konfliktløsning gjennom sivilprosess

Det tradisjonelle synspunktet er at *konfliktløsning* er sivilprosessens hovedfunksjon. Den skal med andre ord bidra til å løse konflikter mellom partene på en måte som de aksepterer eller iallfall avfinder seg med, og som de retter seg etter.

Blir dette oppnådd, kan det ha flere årsaker. For det første kan det være at partene blir overbevist om at rettens standpunkt er det riktige. Domsgrunnene – rettens begrunnelse for sitt resultat – skal tjene til det. For det annet kan det være at partene hver for seg skjønner at dommerens resultat er omtrent det beste de kan håpe på, etter at de har hørt motparten legge frem sitt syn på saken. Det kontradiktoriske prinsipp skal bidra til det (se kap. 5.6). For det tredje kan det tenkes at partene bøyer seg for domstolens autoritet. Det kan bidra til dette at dommerne er uavhengige og upartiske, og at rettergangen fremtrer som rettferdig.

Det er likevel ikke gitt at rettergangen fører til en definitiv konfliktløsning. Konflikten kan komme til å leve videre i en annen form, som en bakgrunn for videre samhandling mellom partene, eller psykologisk hos en eller begge parter.³ I noen tilfeller kan rettergangen skjerpe motsetningene når partene står mot hverandre i rettsalen og hver argumenterer ensidig for sitt syn uten forståelse for den andre – til forskjell fra en situasjon hvor de i fellesskap søker bistand fra en tredjeperson til å få løst tvisten.

Å bringe en konflikt inn for domstolene gjør dessuten at partene mister et herredømme over konflikten. Det skyldes flere trekk ved domstolsprosessen.

2 Sivilprosessens funksjoner blir diskutert grundigere i svensk prosesseteori. Se f.eks. Per Henrik Lindblom: *Progressiv prosess* (Uppsala 2000) s. 41–85 og Torbjörn Andersson: *Rättskyddsprincippet* (Uppsala 1997) s. 201–32 og Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam, Lars Heuman og Mikael Pauli: *Rättegång I* (9. oppl., Stockholm 2016) s. 13–30. Magne Strandberg: Fordeler og ulemper med partsprosessen, særlig med tanke på rollefordelingen mellom dommer og part, *Jussens Venner* 2011 s. 165–81 (særlig s. 167–70), med henvisninger til internasjonal litteratur, forankrer funksjonene i henholdsvis liberalistiske og utilitaristiske ideologier om statens rolle.

3 Jf. *Robberstad 2024* s. 3, som av den grunn anser det mer treffende å snakke om konfliktbehandling enn konfliktløsning.

Avgjørelsen blir overlatt til dommeren, og bare rettslig relevante sider ved konflikten blir tatt i betraktning når avgjørelsen treffes. Under domstolsbehandlingen er det i utgangspunktet bare disse sidene som får komme frem – ikke andre trekk ved konflikten.⁴

Derfor er det viktig å ha klart for seg at konfliktløsning kan skje på andre måter enn ved rettergang og dom. Man kan skille mellom flere fremgangsmåter, som til dels er nedfelt i lovgivningen:

*Andre konflikt-
løsningsmåter*

a) *forhandlinger* mellom partene. Det er særlig nærliggende hvis partene tidligere forhandlet eller gjorde avtale om de forhold som tvisten springer ut av. Men forhandlinger kan tenkes også ellers – iallfall hvis det gjelder spørsmål som partene kan løse ved en avtale dem imellom.

– *forhandlinger*

b) *rådgivning* i fellesskap. Her får partene en tredjeperson til å informere dem begge om f.eks. hva rettsreglene går ut på. Det hender at uenige parter blir enige om å henvende seg til en felles advokat om dette. Men det er fortsatt partene selv som må finne frem til en løsning på tvisten som de begge kan godta.

– *felles råd-
givning fra
tredjeperson*

c) *mekling*. Som mekler skal tredjeperson hjelpe partene til å finne en løsning av konflikten. Mekleren kan veilede partene og eventuelt foreslå mulige løsninger som de kan overveie. Mekling kan ses som en form for assistert forhandling. Mekleren har en mer omfattende rolle enn bare å være informant eller rådgiver, men grensen mellom rådgivning og mekling er ikke helt skarp. Meklere kan ta i bruk flere forskjellige fremgangsmåter til å få klarlagt konflikten og dens virkninger, og til å overbevise partene om en passende løsning, noe vi kommer litt tilbake til i kap. 7.2 og 9.3.4.

– *mekling*

d) En tredjeperson kan også bli bragt inn til å *avgjøre* konflikten uten at det skjer ved rettergang for ordinære domstoler. Det kan skje ved at tredjeperson får rollen som *oppmann*. Oppmannens avgjørelse er i virkeligheten et tilbud til partene og hindrer ikke at de bringer tvisten inn for domstolene etterpå.⁵ *Nemndsordninger* er også et eksempel på at en tredjeperson bringes inn for å løse konflikten ved å avgjøre den, men slike avgjørelser er ikke til hinder for at tvisten etterpå blir bragt inn for domstolene. *Voldgift* – som privat rettergang etter voldgiftsloven 14. mai 2004 nr. 25 – kommer i tilfelle i stedet for en vanlig rettergang og kan ha et mindre motsetningsfylt preg enn en ordinær rettergang.

– *tredjeperson
avgjør*

4 Dette synspunktet er sterkt fremhevet av Nils Christie: *Konflikt som eiendom, Tidsskrift for rettsvitenskap* 1977 s. 113–32.

5 Et visst forbehold må tas når det gjelder forenings selvdomme, jf. kap. 12.2.7.

Sanksjons-
mekanisme

1.5.3 Sivilprosessen som sanksjonsmekanisme

Den svenske professor Per Olof Ekelöf har gjort gjeldende at sivilprosessen er en *sanksjonsmekanisme*.⁶ At straffeprosessen har en slik funksjon, er tydeligere.

I sivilprosessen viser den seg på flere måter. Avgjørelser i sivilprosessen kan gi tvangsgrunnlag og følgelig bli gjennomført ved tvangsmidler. Sivilprosessen tjener til å gjennomføre sivilrettslige sanksjoner som prisavslag og erstatningsansvar for mangler eller erstatning og oppreisning for personskade. Prosessen kan i seg selv ses som en sanksjonsmekanisme der den er utbygd med ansvar for sakskostnader for den tapende parten, noe som er med på å få folk til å respektere andres rettigheter og gjøre opp for seg frivillig i tråd med privatrettens regler.

1.5.4 Monopolisering av fysisk tvang og maktanvendelse i sivile tvister

Sivilprosessen er et nødvendig ledd i samfunnets *monopolisering av tvang og fysisk maktanvendelse*. Det kom allerede til uttrykk i NL 1-1-3: «Ingen maa tage sig selv Ret, men en hver skal tage og dele sig til Rette.» Også i dag er hovedregelen at dom er nødvendig som grunnlag for å bruke tvangsmidler, jf. tvfl. § 4-1.

Rettsåndheving
uten domstols-
behandling

Her er det imidlertid flere unntak. De bunner i behovet for en effektiv rettsåndheving. Men det har også betydning om det er tale om beskjeden bruk av makt og tvang, eller om det er et særskilt grunnlag for å anse forpliktelsen på det rene samtidig som tvisten enkelt kan overføres til domstolsbehandling:

– særlige tvangs-
grunnlag

a) Tvangsfullbyrdelsesloven angir en rekke *særlige tvangsgrunnlag* der et krav kan tvangsfullbyrdes av namsmyndighetene selv om det ikke foreligger noen dom for kravet, jf. tvfl. § 4-1 femte jf. første ledd. Det gjelder først og fremst for mange pengekrav – se nærmere kap. 10.3 og 24.4.

– forvaltningens
håndheving

b) Lovgivningen gir mange eksempler på at et *forvaltningsorgan* kan få gjennomført plikter som en lov eller et forvaltningsvedtak pålegger private, uten at det først reiser søksmål mot den private part og får dom for dette.

Enkelte lover gir forvaltningen adgang til å vedta *forelegg* om plikten, og et slikt forelegg får virkning som en rettskraftig dom hvis ikke den private part selv reiser søksmål om det (se f.eks. pbl. § 32-6). Forelegget betyr altså at søksmålsbyrden blir lagt på den private. Hvis ikke søksmål blir reist, kan fullbyrding skje etter de vanlige reglene i tvangsfullbyrdelsesloven.

Det er ganske vanlig at en lov gir adgang til å bruke *forvaltningsrettslige tvangsmidler* i form av tvangsmulkt eller selvhjelpshandlinger (direkte gjennom-

⁶ Jf. Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam, Lars Heuman og Mikael Pauli: *Rättegång I* (9. oppl., Stockholm 2016) s. 13–26.

føring). Det avhenger av lovhjemmelen hvordan inndrivning av tvangsmulkten eller den faktiske gjennomføring av selvhjelpshandlinger skal skje. Hvis ikke annet er sagt, blir tvangsmulkten å inndrive av de vanlige namsmyndighetene etter reglene i tvangsfullbyrdsloven (jf. tvfl. § 7-2 første ledd bokstav d), og forvaltningsorganet kan selv gjennomføre selvhjelpshandlingen. Avgjørelsen om å bruke forvaltningsrettslige tvangsmidler er enkeltvedtak etter forvaltningsloven (jf. fvl. § 2 fjerde ledd), og den private part kan bringe den inn til prøving for domstolene etter vanlige regler for domstolskontroll med forvaltningsvedtak. I en slik sak kan domstolene også prøve den underliggende plikten. Hvis retten kommer til at den private ikke hadde noen slik plikt, vil også tvangsmulkten bortfalle.

c) I noen situasjoner er det en viss adgang til *selvtekt*, der rettighetshaveren så å si tar saken i sin egen hånd. Motregning kan ses som selvtekt til å inndrive et utestående pengekrav, nemlig det motkravet som brukes til motregning mot et hovedkrav.⁷ Skyldneren etter motkravet får til gjengjeld dekning for sitt hovedkrav. Vindikasjon av stjålne gjenstander kan også gi grunnlag for selvtekt, men innen visse grenser. Det samme kan gjelde for utkasting av en bod, borttauing av feilparkerte biler og flytting av andre ulovlig plasserte gjenstander. Slik selvtekt vil i liten grad gi rett til fysisk maktanvendelse mot en person, jf. strl. § 19.

I juridisk litteratur er selvtekt mest drøftet som straffrihetsgrunn. Det tar sikte på situasjoner der selvtektshandlingen isolert sett blir rammet av en straffebestemmelse, typisk besittelseskrenkelse (strl. § 345). De generelle vilkår for å godta selvtekt er da at selvtekten gjenoppretter en tidligere tilstand (ikke skaper en helt ny tilstand), og at det er urimelig å vente på myndighetenes bistand.⁸ Strafferettslig er det også spørsmål om en selvtektshandling utgjør et «ulovlig angrep» som kan møtes med nødverge, jf. strl. § 18. For selvtektshandlinger som volder skade eller uleilighet (f.eks. med å finne igjen gjenstanden, eller avsnapping), kan det oppstå spørsmål om erstatningsansvar. Er selvtektshandlingen varslet eller tar tid, kan det også bli spørsmål om å forhindre den med midlertidig forføyning etter tvl. kap. 32 og 34.

1.5.5 *Kontroll med offentlige myndigheter*

Domstolenes rolle i *kontroll med offentlige myndigheter* er blitt sterkere understreket i de senere år. Denne kontrollen utøves både i straffesaker og i sivile saker. Sivilprosessen får dermed en funksjon i domstolskontrollen med forvaltningen og med lovgivende myndigheter.

*Kontroll-
funksjonen*

7 Det får en særlig betydning hvis (mot)kravet er foreldet, slik at et søksmål om det ikke vil føre frem – se foreldelsesl. § 26 bokstav b og fra rettspraksis HR-2019-1662-A.

8 Jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 210–11 og 422–23. Lovfestingen i strl. § 19 bygger på den ulovfestede regelen som var blitt gjennom teori og praksis.

Domstolskontrollen med lovgivning har til dels vært omstridt, særlig når det gjelder hvor intens den bør være. I 2015 ble den grunnlovfestet i GrL. § 89.⁹ Domstolskontrollen med forvaltningen er ubestridt, selv om det kan være diskusjon om både hva som skal være gjenstand for kontroll, og hva som kan være utfallet av kontrollen.¹⁰ Disse spørsmålene har å gjøre både med en effektiv kontroll og med rollefordelingen mellom domstolene og forvaltningen. Legalitetskontrollen med forvaltningsvedtak er fra 2020 forankret i GrL. § 89. I *Rt. 2015 s. 1985 P* fastholdt et stort flertall (12–5) at domstolene ikke kan bygge på faktiske forhold som har oppstått etter det forvaltningsvedtaket som de prøver gyldigheten av. Det er også en sikker hovedregel at domstolene bare kan kjenne et forvaltningsvedtak ugyldig og ikke selv treffe nytt vedtak, jf. *Rt. 2001 s. 995* og *2009 s. 170*. Disse løsningene kan sies å være i tråd med et prinsipielt skille mellom utøvende og dømmende virksomhet.

1.5.6 Grunnlag for rettsskaping

*Domstolenes
rettsskapinge
virksomhet*

Sivilprosessen er med på å gi grunnlag for *domstolenes rettsskapinge virksomhet*. I realiteten opptrer domstolene da som normgiver med tanke på senere saker, ikke bare som konfliktløser i den foreliggende saken.

Flere sider ved regelverket åpner for slik rettsskaping.¹¹ Det gjelder når lovgiverne gjør bruk av rettslige standarder eller bevisst unnlater å ta stilling til et rettslig spørsmål – i begge tilfeller ligger det et element av delegering til domstolene. Det gjelder også når regelverket inneholder skjønnspregete uttrykk eller flertydigheter og uklårheter av andre grunner. Ved lovtomme rom, der det ikke foreligger noen skrevne regler, blir domstolenes rettsskapinge funksjon åpenbar. Domstolskontroll med lovgivningen har et klart rettsskapinge element i seg. Men for all rettsskapinge virksomhet i domstolene legger tvistelovens forarbeider opp til at den skal skje «i samspill med de lovgivende myndigheter».¹²

Den rettsskapinge virksomheten er viktigere for Høyesterett enn for lavere domstoler. Men den kan være en realitet også for underinstansene i spørsmål som vanskelig kommer for Høyesterett – som f.eks. naturalutlegg på døds-

9 Om domstolskontroll med lovgivning, se Eivind Smith: *Konstitusjonelt demokrati* (5. utg., Oslo 2021) s. 272–97.

10 Domstolskontroll med forvaltningen blir først og fremst behandlet i forvaltningsretten, se f.eks. Torstein Eckhoff og Eivind Smith: *Forvaltningsrett* (12. utg., Oslo 2022) s. 538–64. Som hovedregel skjer domstolskontrollen med forvaltningsvedtak etter samme regler enten prøvingen skjer i et sivilt søksmål eller i en straffesak, se *HR-2019-2400-A* (avsnitt 35–47).

11 Jf. Inge Lorange Backer: «Samspillet mellom lovgiverne og Høyesterett», i Tore Schei, Jens Edvin A. Skoghøy og Toril M. Øie (red.): *Lov Sannhet Rett. Høyesterett 200 år* (Oslo 2015) s. 96–135 (også trykt i forkortet versjon som «Samspillet mellom lovgivere og domstoler i Norge», *Jussens Venner* 2016 s. 303–23).

12 Se Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 14 sp. 1 og 302 sp. 1 og Innst. O. nr. 110 (2004–2005) s. 9–10 og 70.

boskifte etter arveloven § 104 eller rettsvernet for trær på naboeiendommen etter grannel. § 3.

1.5.7 Gjennomføring av materiell lovgivning

Sivilprosessen kan endelig ses som et *middel til å gjennomføre den materiellrettslige lovgivningen*. Det gjelder både på individnivå, med tanke på å håndheve den enkeltes rettigheter, og på samfunnsnivå, med tanke på lovgivningen generelt.

Gjennomføring av materielle regler

Dette er et synspunkt som delvis tar opp i seg flere av de andre funksjonene. Det bygger på at loven skal tjene til å påvirke de faktiske samfunnsforholdene. Men lovvedtakene er ikke nok til det. Det må følge en gjennomføringsfase, og her har domstolene en viktig rolle. Vi ser det klartest ved preceptorisk lovgivning, men det kan også fange opp behovet for å beskytte individuelle rettsposisjoner. Både forbrukerlovgivning og lovgivningen for naboforhold kan være eksempler, og sivilprosessens rolle øker med avkriminalisering som innebærer at lovgivningen skal håndheves med sivilrettslige sanksjoner i stedet for med straff.

1.6 Mål for den enkelte rettergang

I kap. 1.5 har vi pekt på sivilprosessens formål og funksjoner *samlet sett*. Ser vi i stedet på *den enkelte saken*, kan vi stille opp nærmere krav til eller mål for rettergangen. Dette er både mål som prosesslovgivningens forskjellige bestemmelser kan holdes opp mot, og mål for praktiseringen av reglene og håndteringen av den enkelte saken.

Et hovedmål er å få en *riktig avgjørelse* av tvisten. Det er ikke uttrykkelig nevnt blant de målene som tvisteloven oppstiller i faneparagrafen. Men det er åpenbart ikke likegyldig, og kan sies å være inkludert i lovens mål om en rettferdig, forsvarlig og tillitskapende behandling.

Riktig avgjørelse

En «riktig» avgjørelse bygger på et korrekt, sannferdig faktum og en korrekt rettsanvendelse.¹³ Om retten bygger på korrekt faktum, beror i utgangspunktet på om det stemmer med virkeligheten. Men i saker der partene har fri rådighet (se kap. 4.2.2), er det vanlig å si at det avgjørende er om rettens oppfatning av faktum er korrekt ut fra de opplysningene som partene har lagt frem i saken. Om rettsanvendelsen er korrekt, beror på om den er forsvarlig ut fra akseptert juridisk metode – først og fremst slik den er definert av Høyesterett. En avgjørelse kan derfor være «riktig» selv om mange oppfatter den som «lite rimelig».

13 Det kan nok hende at domsutfallet kan bli riktig selv om noen premisser er uriktige, jf. Magne Strandberg: *Beviskrav i sivile saker* (Bergen 2012) s. 171–76. Men det får man heller regne som tilfeldige lykketreff.

Rettferdig og forsvarlig

Et annet mål er at den enkelte rettergang skal være *rettferdig og forsvarlig*. Det betyr særlig at partene skal få komme til orde og legge frem sine synspunkter, og at saksbehandlingen skal være slik at den gir retten et godt grunnlag for å avgjøre tvisten. I målet om en rettferdig saksbehandling ligger også at partene som utgangspunkt må behandles likt, samtidig som ulike forutsetninger for å opptre i rettergang må kunne jevnes ut.

Rask, rimelig og hensynsfull

Etter tvl. § 1-1 er det også et mål at saksbehandlingen skal være *effektiv og tillitskapende*. Det innebærer bl.a. at den skal være *rask, rimelig (billig) og hensynsfull*.¹⁴ Målet om en hurtig saksbehandling er forankret i EMK art. 6 nr. 1 («within a reasonable time»). Raskest mulig saksbehandling er likevel ikke alltid av det gode for partene, særlig hvis det går ut over deres mulighet for å komme til orde. Det hender også at en tvist kan bli løst lettere om den får litt tid til å «modnes». På den annen side vil en rask saksbehandling som regel bidra til å gjøre prosessen billigere for partene. At rettergangen er hensynsfull, har betydning for at en part ikke skal føle seg overkjørt i retten og dermed for tilliten til rettergangen. Men overdreven hensynsfullhet kan hemme både fremdriften i saken og saksopplysningen.

Målkonflikter

De forskjellige målene kan komme i konflikt med hverandre. Stor innsats for å gi best mulig grunnlag for en riktig avgjørelse kan fordyre prosessen og sinke fremdriften, også med følger for andre saker som retten har til behandling. For stor hensynsfullhet i utspørring av parter og vitner kan gjøre at sannheten ikke kommer for en dag. Iblant kan det også være en konflikt mellom målene for rettergangen og andre verdier, som mellom målet om en riktig avgjørelse på best mulig grunnlag og hensynene bak taushetsplikt f.eks. for visse yrkesgrupper og massemedias kildevern.

1.7 Internasjonalisering

«Internasjonalisering av retten og rettsforskningen» kan betegne både en tilstand eller en utvikling som har funnet sted eller pågår, og et mål for fremtidig virksomhet. Når vi har sivilprosessen for øye, kan det sikte til flere forhold.

Hva betyr «internasjonalisering»?

For det første kan det angi at flere og flere sivile *tvister* går på tvers av landegrensene eller har et internasjonalt aspekt – ved at partene har tilknytning til forskjellige land, at det omtvistede saksforholdet hører til et annet land enn

14 Erling Eide og Endre Stavang: *Rettsøkonomi* (2. utg., Oslo 2018) s. 527–55 (særlig s. 547 flg.) mener at et mål for prosessreglene er å minimalisere summen av prosesskostnader og kostnader ved at domstolene treffer uriktige avgjørelser. De argumenterer for at et slikt mål i hovedsak faller sammen med de tradisjonelle mål for rettergangen slik de fremkommer i tvl. § 1-1, og at kostnadsminimalisering er et mer presist operasjonelt mål.

partene, eller at bevismaterialet delvis finnes i utlandet. Det kan føre til at domstolene skal anvende utenlandske materielle regler når de avgjør tvisten.¹⁵ *For det annet* kan det bety at *prosessreglene* mer enn før har et internasjonalt opphav, også når det gjelder behandlingen av tvister som bare har tilknytning til Norge. Denne siden av internasjonaliseringen innebærer at folkerettslige regler stiller krav til norsk sivilprosess eller gjelder direkte som norsk prosessrett. Det er noe mer enn at utenlandske prosessregler har inspirert norske prosessregler, noe som i stor grad var tilfellet allerede for tvistemålsloven 1915. *For det tredje* kan internasjonaliseringen sikte til *rettsforskningen* og innebære at prosessrettsforskere skal beskjefte seg med prosessrettslige spørsmål av internasjonal relevans, med bruk av materiale fra utlandet og utstrakt samarbeid med utenlandske kolleger. Selv om hovedtemaet for sivilprosessforskning i Norge er behandlingen av sivile retts tvister for norske domstoler, kan internasjonalisering innebære et sterkere komparativt perspektiv der norske prosessregler sammenlignes med utenlandske.

Denne boken legger hovedvekten på å fremstille de reglene som gjelder for behandlingen av sivile tvister for domstolene i Norge. De tre aspektene ved internasjonalisering som er nevnt ovenfor, viser seg i fremstillingen i forskjellig grad. Betydningen av at tvister har en internasjonal tilknytning, viser seg særlig for spørsmålet om de kan pådømmes av norske domstoler, og om en norsk dom i saken har virkninger i utlandet eller en utenlandsk dom i Norge. De aller fleste prosessreglene som gjelder for tvister som behandles i Norge, kommer til uttrykk i norsk lovgivning og rettspraksis, selv om noen av dem kan ha et forbilde i prosessreglene i et annet land, og mange av dem gjelder samme type spørsmål som oppstår ved domstolsbehandling i andre land. Folkerettslige krav til prosessordningen ligger for det meste enten på et overordnet nivå som nasjonale regler kan oppfylle på flere måter, eller de angår behandlingen av tvister med internasjonal tilknytning. De folkerettslige reglene blir trukket inn i fremstillingen av de aktuelle spørsmålene, men forholdet mellom folkerett og norskbaserte prosessregler blir drøftet i sin alminnelighet i kapitlet om rettskilder i sivilprosessen (se kap. 2.6). Det komparative aspektet er den siden av internasjonalisering som er minst fremme i denne boken, for det ville ganske enkelt sprengte rammen. Men enkelte steder har jeg likevel funnet en liten plass til det.

*Internasjonale
aspekter i denne
boken*

15 Om norske domstoler skal anvende utenlandsk materiell rett, er et spørsmål som blir behandlet i norsk internasjonal privatrett. Men spørsmålet om hvem som i tilfelle har til oppgave å klarlegge hva utenlandsk rett i tvisten går ut på, hører med til sivilprosessen (se kap. 15).

1.8 Noen ord om opplegget i boken

Denne boken tar først og fremst sikte på å reise *problemstillinger* som melder seg når en sivil rettstvist skal bli behandlet av domstolene. Samtidig skal den gi en «*oppskrift*» som viser veien til en god beslutningsprosess i sakene som domstolen behandler. Ved siden av å angi løsningene i *gjeldende rett* på ulike spørsmål, er det et mål å peke på forskjellige løsningsmodeller og lovgivningspolitiske valg, og å fremme metodisk bevissthet når gjeldende rett skal fastlegges.

Innenfor omfanget av boken lar ikke dette programmet seg gjennomføre for alle problemstillingene som reises. Det gjør også at behandlingen av gjeldende rett der loven har en stor mengde enkeltbestemmelser (f.eks. om unntak fra behandling i forliksrådet, verneting og bevisforbud og -fritak) blir begrenset, delvis etter en fremstilling av de generelle løsningsmodeller som lovgivningen har tatt i bruk. Også ellers er det grenser for hvor detaljert behandlingen av gjeldende rett kan være, men her kan større håndbøker komme til hjelp.

Lovstoffet er grunnstammen i sivilprosessen, og enhver som studerer sivilprosess, må sette seg grundig inn i loven – særlig de alminnelige prosesslovene. I større grad enn vanlig trekker fremstillingen inn prosessuelle bestemmelser utenfor den alminnelige prosesslovgivningen. Det tjener dels til å vise problemstillinger som ikke er reflektert i tvisteloven, dels til å illustrere andre mulige svar på en problemstilling som tvisteloven tar opp. Dette er med på å underbygge en av prosessrettens funksjoner – å støtte opp om den materielle retten.

En underforstått forutsetning i fremstillingen er at tilgang til domstolene for å løse retts-tvister skal være en selvfølge. Dette gir grunn til å diskutere nærmere hvilke saker domstolene skal behandle (noe som skjer i kap. 12 om rettslig interesse). Om domstolsbehandling alltid er den beste måten å løse en rettstvist på, kan for øvrig ikke sies uten å ha et sideblikk til andre former for tvisteløsning.

Når utgangspunktet er tilgang til domstolene, er det etter min mening lite naturlig å innlede fremstillingen med å drøfte et stort antall prosessforutsetninger som gir grunnlag for å avvise saken hvis de ikke er oppfylt. I stedet bør disse reglene stort sett betraktes som en del av oppskriften for å få i stand en slik beslutningsprosess i domstolen som et saksanlegg tar sikte på. Avvisning er gjerne et eksempel på at «ting har gått galt» under prosessen. Det hører med (se kapittel 19 og 20), men en fremstilling av sivilprosessen bør ikke ta som sitt utgangspunkt at ting går galt. I sammenheng med dette vil studenter som ønsker en liste over prosessforutsetningene (avvisningsgrunnene), finne det i kap. 20.1.1.

Sivilprosessens regler er først og fremst utformet med sikte på behandlingen av den materielle tvisten. Underveis kan det oppstå spørsmål eller tvister om hvordan saksbehandlingen skal være. En samlet diskusjon av hvordan slike prosessuelle tvister skal behandles, finnes i kap. 20. Prosessuelle spørsmål må avgjøres underveis i saken, og ofte må løsningen ses i sammenheng med den materielle tvisten. Da melder det seg spørsmål om retten skal ta en foreløpig stilling til den eller i denne omgang bygge på det en part anfører («partenes pretensjoner») – et spørsmål som blant annet melder seg ved vurderingen av om en part har rettslig interesse i å reise søksmål (kap. 12). Også dette blir behandlet i kap. 20.

Tradisjonell prosessterminologi kan iblant utgjøre en barriere for å forstå hvilke reelle problemstillinger det er tale om. Uttrykk som «kumulasjon» og «preklusjon» hører etter min mening til denne kategorien, og bruken av dem bør derfor nedtones. Det har jeg blant annet søkt å gjennomføre i kapitteloverskriftene, som er valgt med sikte på å angi de reelle problemstillingene som skal behandles i kapitlet.

En fremstilling av sivilprosessen kan disponeres på forskjellige måter, noe ulike standardverk viser. Det som er sagt ovenfor, innebærer også noen valg med konsekvenser for hvordan stoffet er disponert. For øvrig er det to hovedsynspunkter som påvirker oppbyggingen av denne boken. Det ene er et ønske om at kapittelrekkefølgen skal reflektere gangen i en rettssak kronologisk. Når kapitlet om rettskraft kommer før behandlingen av anke til overordnet domstol, skyldes det at de fleste rettssakene får sin endelige avgjørelse i tingretten. Det andre hovedsynspunktet er å vente med mer kompliserte spørsmål til leseren allerede har fått en viss oversikt. Det gjør at det lenge legges til grunn at saken bare gjelder ett krav med én part på hver side, før mer komplekse saker med flere krav og flere parter eller støttespillere tas opp (kap. 18). Det gjør også at kapitlet om rettslig interesse er plassert etter kapitlene om saksgangen i første instans.

Rettspraksis i sivilprosessen er omfattende. Det er helt urealistisk å dekke den fullstendig i en bok som har omfanget her. Mange rettsavgjørelser gjelder samme prosessspørsmål. Det varierer nok om jeg da har henvist til den opprinnelige, grunnleggende avgjørelsen, den seneste avgjørelsen eller en avgjørelse som ved sitt saksforhold eller begrunnelse er særlig illustrerende. De fleste henvisningene tjener som belegg for standpunkter til gjeldende rett. Noen henvisninger gjelder avgjørelser som primært tjener til å illustrere en problemstilling eller til å belyse domstolenes praktisering av reglene innenfor lovens ramme. Med få unntak gjelder henvisningene bare avgjørelser i Høyesterett.

Som det fremgår i kap. 1.9, er det flere standardverk som fremstiller reglene i sivilprosessen. De behandler de samme hovedspørsmålene som denne boken, og kan derfor egne seg som alternativ eller supplerende lesning for den som har behov for det. Jeg har nok vist noe oftere til Skoghøy og til kommentarutgaven til tvisteloven enn til andre standardverk, og disse verkene er helt dominerende når Høyesterett viser til prosesslitteraturen. Jeg har imidlertid ikke sett det som noe mål å gi fullstendige referanser til standardverkene ved alle de spørsmålene som behandles i boken her. Henvisninger til standardverkene gjelder i hovedsak spørsmål der min fremstilling er begrenset, eller der det er delte meninger om et spørsmål. I stedet har jeg lagt større vekt på å vise til enkeltfremstillinger i bøker og artikler som kan utdype eller supplere temaer jeg har behandlet. Særlig har jeg hatt for øye å vise til aktuelle faglige diskusjoner for at studenter og andre med interesse eller behov kan følge opp dette, for eksempel med tanke på skriving av masteroppgaver.

En god del av stoffet er satt i petit. Det kan være utdypende drøftinger eller behandling av detaljspørsmål, oversikter over eksisterende litteratur eller praksis, eller forfatterens personlige vurderinger. For studentene er det ikke ment som noe primært lærestoff med sikte på eksamen, men forhåpentligvis kan det være til glede for interesserte.

1.9 Litteratur

I norsk rettslitteratur er sivilprosessen mest behandlet i generelle fremstillinger eller lovkommentarer. De nyeste fremstillingene av sivilprosessen Anne Robberstad: *Sivilprosess* (6. utg., Oslo 2024), Jussi Erik Pedersen og Jens Edvin A. Skoghøy: *Grunnleggende sivilprosess* (Oslo 2020), anmeldt av Markus Jerkø i Lov og Rett 2021 s. 381–85, og Jens Edvin A. Skoghøys omfattende fremstilling *Tvisteløsning* (4. utg., Oslo 2022). Jo Hov har senest utgitt *Rettergang i sivile saker* (4. utg., Oslo 2019) og fremstillinger som behandler både sivil- og

straffeprosessen, til dels parallelt, særlig *Rettergang I–II* (Oslo 2010). Eldre standardverk etter rettergangsreformen av 1915 er Francis Hagerup: *Den norske civilproces I–III* (3. utg., Kristiania 1918), Jon Skeie: *Den norske civilproces* (1. utg. Oslo 1929–35, 2. utg. Oslo 1939–40), Per Augdahl: *Norsk civilprocess* (3. utg., Trondheim 1961, 4. utg. som uendret opptrykk 1971), Torstein Eckhoff: *Sivilprosess* (2. utg. ved Bjørn Haug, Oslo 1962), Anders Bratholm og Jo Hov: *Sivil rettergang* (Oslo 1973), Jens Edvin A. Skoghøy: *Twistemål* (2. utg., Oslo 1995) og en noe kortere fremstilling av Hans M. Michelsen: *Sivilprosess* (Oslo 1999). De forskjellige standardverkene skiller seg fra hverandre særlig ved ulike måter å disponere stoffet på og ved omfanget, der Skoghøys fremstillinger er de mest inngående i de senere år. Det varierer også i hvilken grad standardverkene behandler tvangsfullbyrding og spesialprosessen (f.eks. skjønnsprosess).

Advokatperspektivet ligger til grunn for fremstillingen i Knut Boye: *Sakførsel* (4. utg., Oslo 2017) og Sigurd Knudtzon (red.) *Å være advokat* (2. utg., Oslo 2015, som e-bok 2020). Se også Christian Reusch: «Hvordan bli en god prosedyreadvokat?», *Jussens Venner* 2015 s. 99–111, og Ola Ø. Nisja, Christian Reusch og Kaare Shetelig: *Ærede rett! Kræsjkurs i sakførsel* (2. utg., Oslo 2023). Disse fremstillingene legger vekt på praktiske anbefalinger innenfor rammene av prosesslovgivningen.

Kortere fremstillinger til innføring i sivilprosessen er særlig Henry John Mæland: *Kort prosess* (3. utg., Bergen 2012) og Jørgen Vangsnes: *Sivilprosess – i et natteskill* (2. utg., Oslo 2018). Se også Fredrik Bøckman Finstad: «Introduksjon til sivilprosessen», *Jussens Venner* 2016 s. 69–91.

Det foreligger kommentarutgaver til alle de sentrale lovene i sivilprosessen – for tiden de omfattende kommentarene Anders Bøhn: *Domstolloven. Kommentارutgave* (2. utg., Oslo 2012), Tore Schei, Arnfinn Bårdsen, Dag Bugge Nordén, Christian Reusch og Toril M. Øie: *Twisteloven. Kommentارutgave* (2. utg., Oslo 2013) og Thor Falkanger, Hans Flock og Thorleif Waaler: *Tvangsfullbyrdselsloven. Kommentارutgave* (5. utg. v/Vibeke Irene Løvold og Christopher Haugli Sørensen, Oslo 2018), som alle blir ajourført elektronisk på Juridika, samt *Norsk lovkommentar* (bare elektronisk, under løpende revisjon).

Norske doktoravhandlinger og monografier og spesialartikler blir nevnt ved de emnene der de er aktuelle.

Av utenlandsk litteratur nevner jeg bare enkelte nordiske standardverk som gir en oversikt over landets sivilprosess, ofte med videre henvisninger. I *Sverige* er Per Olof Ekelöf (og medarbeidere): *Rättegång I–VI* et sentralt verk. Nyere svenske alminnelige fremstillinger er Bengt Lindell: *Civilprocessen* (5. oppl., Uppsala 2021) og – med et utpreget pedagogisk sikte – Peter Westberg: *Civilrättskipning I* (3. oppl., Stockholm 2021). Fra *Danmark* kan nevnes Bernhard Gomard og Michael Kistrup: *Civilprocessen* (8. udg., København 2020), Ulrik Rammeskov Bang-Pedersen, Lasse Højlund Christensen og Clement Salung Petersen: *Den civile retspleje* (5. udg., København 2020) og Lars Lindenchrone Petersen og Erik Werlauff: *Dansk retspleje* (8. udg., København 2020), som behandler både sivilprosess, konkursprosess, tvangsfullbyrding og straffeprosess.

NORSK SIVILPROSESS er en fremstilling av domstolenes rolle i sivile saker og hvordan sivile rettstvister blir behandlet.

Forfatteren ser på saksbehandlingen i domstolene som en beslutningsprosess. Boken gir en systematisk og realistisk fremstilling av spørsmål som melder seg i løpet av en slik prosess. Forfatteren drøfter ulike formål for og mål med rettergangen, peker på lovgivningspolitiske valg og understreker dommerens rolle i saksstyringen og rettsbruken.

Norske domstoler står internasjonalt langt fremme når det gjelder effektiv tvisteløsning. Tvisteloven av 2005 innebar en stor reform som tilsier at man i flere sammenhenger frigjør seg fra eldre tenkning og praksis. Forfatteren trekker også inn regler fra annen lovgivning, internasjonale konvensjoner og grunnlovreformen i 2014 for å belyse spørsmål som domstolprosessen kan reise, og metodespørsmål blir drøftet i et eget kapittel. Tredje utgave er oppdatert med lovendringer og rettspraksis fra senere år, og noen avsnitt er skrevet om.

INGE LORANGE BACKER er professor emeritus ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo. Bak seg har han en bred akademisk karriere, hvor han i tillegg til sivilprosess særlig har arbeidet med forvaltningsrett, miljørett og lovgivningslære. Han har ledet en rekke lovutredningsutvalg og var ekspedisjonssjef i Justisdepartementets lovavdeling 1995–2008 med et overordnet ansvar for forberedelsen av tvisteloven.

 Universitetsforlaget

ISBN 978-82-15-06897-8

9 788215 068978